

LỜI MỞ ĐẦU

 ó những câu hỏi tưởng chừng rất nhỏ, nhưng hẳn không ít lần bạn từng tự đặt ra trong giờ Ngữ văn: Vì sao chúng ta cần ghi nhớ các khái niệm văn học? Vì sao có văn bản được gọi là thơ, có văn bản lại là truyện? Vì sao có những trang viết chỉ đọc một lần đã khiến lòng rung lên, còn có những bài dù đọc đi đọc lại vẫn thấy xa cách?

Trong chương trình Ngữ văn mới, học sinh làm quen với các thể loại văn học từ những năm đầu trung học cơ sở. Kiến thức lý luận được cung cấp giống như một tấm bản đồ nhỏ giúp bạn định hướng hành trình khi bước vào khu rừng văn chương trước mặt. Nhưng nếu mãi mê lần theo những ký hiệu trên đó, có thể bạn sẽ dễ bỏ qua những tán cây xanh mát, ánh nắng dịu dàng và những lối đi quanh co đang chờ được khám phá.

Câu chuyện văn chương ra đời từ những trăn trở ấy. Với chúng mình, văn học trước hết là thế giới của con người và cảm xúc, nơi bạn biết nhìn đời bằng tình yêu thương và trí tưởng tượng. Vì thế, khi được tiếp cận đúng cách, lý luận văn học không còn là những khái niệm khô cứng mà trở thành một tiếng nói dịu dàng, lắng lẽ dẫn người đọc bước vào không gian tinh tế của tác phẩm.

Cuốn sách nhỏ này không mong trở thành một “giáo trình” theo nghĩa quen thuộc. Giống một người đồng hành, sách sẽ cùng bạn tản bộ trong khu vườn văn chương, khẽ chỉ ra rằng: bài thơ này để lại dư âm nhờ nhịp điệu riêng của nó; câu chuyện kia khiến ta day dứt bởi cách nhân vật được kể; và phía sau mỗi trang viết luôn ẩn chứa một đôi mắt nhìn đời rất khác biệt.

Câu chuyện văn chương gồm 19 bài tản văn ngắn, được sắp xếp như một hành trình khám phá chậm rãi. Bắt đầu từ những câu hỏi tưởng như rất giản dị: Văn học mang lại điều gì cho con người? Vì sao ta cần kể và nghe những câu chuyện? – rồi dần dần bạn được làm quen với hai thể loại gần gũi nhất: Thơ và Truyện. Mỗi câu chuyện ở đây giống như một cánh cửa nhỏ. Bạn không cần mở tất cả cùng lúc. Chỉ cần chọn một cánh cửa, bước vào, lắng nghe và tự mình cảm nhận.

Đến với cuốn sách này, bạn không cần ghi chép nhiều, cũng không phải học thuộc lòng. Hãy đọc chậm, như khi lắng nghe một câu chuyện trước giờ đi ngủ. Sau mỗi bài, chúng mình để lại phần “ghi nhớ” rất ngắn – chỉ đủ để bạn mỉm cười và khẽ gật đầu: “À, thì ra là vậy.” Những câu hỏi gợi mở ở cuối không nhằm kiểm tra đúng-sai, mà để bạn đối thoại với chính mình, bạn bè hoặc thầy cô về điều vừa đọc.

Bạn có thể theo dõi cuốn sách từ đầu đến cuối. Nhưng bạn cũng hoàn toàn có thể mở ra ở trang bất kỳ nào mình thích. Văn chương không áp đặt lối đi. Văn chương luôn gợi mở những con đường riêng cho mỗi người đọc.

Ở phần cuối, “Những đứa trẻ không thể nói... và sức mạnh của văn chương”, chúng mình chọn kể một câu chuyện thật khẽ. Tại đó, văn học hiện lên với năng lực âm thầm của mình: chạm tới những cảm xúc chưa kịp thành lời, chở che những tâm hồn còn non nớt và trao cho con người khả năng cất tiếng khi ngôn ngữ thông thường không còn đủ sức biểu đạt.

Nếu khi gấp sách lại, bạn thấy mình đọc thơ chậm hơn một chút, đọc truyện chăm chú hơn một chút, hoặc đơn giản là không còn e ngại những khái niệm văn học nữa – thì *Câu chuyện văn chương* đã hoàn thành sứ mệnh của mình.

Và bây giờ, bạn hãy mở trang đầu tiên nhé.

Một câu chuyện đang chờ bạn.

MỤC LỤC

LỜI MỞ ĐẦU

4

Vì sao văn chương đến với thế giới?

8

Sự xuất hiện của thiên thần...

Giá trị của văn chương

14

Một thiên thần xinh đẹp

Tình bạn của văn chương & toán học

18

Tớ chưa từng ghét cậu

Văn chương và nhân loại

22

Tớ muốn đi xa, để biết thế giới ngoài kia kỳ diệu thế nào

Văn chương và dân tộc

26

Con muốn nói tiếng của quê hương mình

Văn chương và âm nhạc

30

Cuộc xe duyên của âm nhạc và văn chương

Văn chương và hội họa

34

Cha sẽ cùng con vẽ nên cuộc đời

Văn chương và sự giao thoa của các thể loại

38

Những ranh giới vẫn luôn tồn tại dù chúng ta có xu thế làm mờ nó

Văn chương và những cuộc đối thoại

42

Những tiếng vọng của thời không

Tại sao cuộc sống không thể thiếu thơ ca?

46

Thơ và tứ thơ

50

Tớ muốn thành nhà thơ...

Tớ cần một tứ thơ cho riêng mình

Cấu tứ của bài thơ

52

Tớ trở thành kiến trúc sư cho bài thơ của mình

Hình ảnh và biểu tượng trong thơ

58

Tớ vẽ thế giới bằng các biểu tượng

Tình cảm trong thơ

62

Truyện ngắn... thế giới tớ từng không muốn chạm tới

67

Đi tìm cốt truyện cho câu chuyện của mình...

70

Viết truyện ngắn nghĩa là ta khai sinh ra nhân vật...

74

Giải mã tình huống truyện

78

Người kể chuyện — kẻ giấu mặt quyền uy của truyện ngắn

82

Những đứa trẻ không thể nói... và sức mạnh của văn chương

86

VÌ SAO VẪN CHƯƠng ĐẾN VỚI THẾ GIỚI?

Sự xuất hiện của thiên thần...

Cậu biết không, tớ đã nhìn vào những cánh rừng xanh trải dài vô tận trên nhật ký hành trình của Trái đất. Tớ chợt nghĩ về mẹ. Liệu có phải trái tim người mẹ cũng mênh mông, rộng lớn như cái màu xanh ngút ngàn ấy. Bao vỗ về, yêu thương; bao hy vọng, ước mơ cứ ngấm vào ta như dòng sữa ngọt ngào, để ta trưởng thành, lớn khôn. Nhưng sẽ

thật tốt, nếu mẹ luôn khỏe mạnh, luôn bên ta mỗi ngày. Một lúc nào đó trở về ngôi nhà thân thương, được cất tiếng gọi mẹ, gọi cha mới thấy mình thật giàu có, đủ đầy. Và tớ lại nghĩ về những cánh rừng xanh ngát. Có bao giờ bước chân loài người mòn mỏi, bơ vơ, thêm một chốn nương náu, để được yêu, được bao bọc, mà rừng không còn nữa...

Chúng ta liệu có cô đơn, như đứa trẻ lạc mẹ...

Nhưng không gian xanh kia cũng có thể biến ta thành kẻ mồ côi... Thiên nhiên dạy ta biết cách tha thứ, nó chẳng bao giờ than phiền, trách móc; ta cứ đốt, phá rồi lại xây, trồng

để bù đắp cho những tổn thương mình gây ra. Nhưng chính vậy khiến ta rơi vào vòng xoáy luẩn quẩn, của lòng tham và sự hoài nghi. Con người bao đời nuôi giấc mơ bá chủ, muốn biến thiên nhiên thành công cụ để chiếm hữu thế gian. Chúng ta vùng vẫy trong ảo mộng chúa tể toàn năng, rồi giẫm lên những thảm mục hay các cây con mới nhú. Trong vô thức, ta đã quay lưng với mẹ Thiên nhiên. Và cũng bỏ rơi luôn sự tử tế. Ta bắt đầu gây hận thù, chiến tranh, để thỏa lòng tham, dục vọng. Con người

bắt đầu biết làm tổn thương nhau, mâu thuẫn và thậm chí hủy diệt nhau.

Chúng ta còn lại những gì...

Là lời ru ầu ơ của mẹ, là những thông điệp hàn gắn phát đi từ những yếu ớt của niềm tin. Vũ khí, khoa học, máy móc... sẽ không thể xoa dịu mỗi trái tim cô độc của những người con không còn mẹ, không còn tình yêu ban sơ, nguyên thủy của sự sống. Ấy chính là lúc người ta cần văn chương. Chỉ có sức mạnh của ngôn từ mới nói hết thấy những run rẩy, cô đơn, bi thương, và hy vọng nơi tận cùng những bi kịch, bế tắc ở loài người. Ở nơi ranh giới của lương tri và lòng tham quỷ dữ, thiên thần đến với chúng ta – Văn chương lượm nhặt bụi vàng rơi vãi xung quanh nỗi buồn nhân thế, như muốn gom góp chút hy vọng còn lại,

để đánh thức giá trị tinh thần trong sâu thẳm bóng đêm tàn nhẫn mà cái ác đang xâm lấn.

Văn chương đã đến bên thế giới một cách nhẹ nhàng, thiêng liêng như vậy. Mang đôi cánh thần tiên, văn chương chữa lành những vết thương, làm bạn với bao ẩn ức không thể giải bày và đưa con người trở về làm Người đúng nghĩa. Từ khi có văn chương, người ta bắt đầu học cách yêu thương. Niềm vui, nỗi buồn được sẻ chia khiến con người hiểu rằng, thay vì gây chiến tranh, họ có thể làm bạn, đồng điệu và trở thành tri âm. Thiên thần đã vẽ ra trước mắt họ một thế giới diệu kỳ – nơi chỉ có lòng khát khao hướng thiện cùng tình yêu cái đẹp. Con người học cách đối diện với chính mình, trần trụi nhất, không phân biệt màu da, địa vị, tiếng nói, giàu nghèo... Đi tận cùng những trang sách, ta sẽ nhận ra tiếng mẹ, tiếng cha là khởi nguồn của mọi giá trị, đó là nơi gặp gỡ của mọi trái tim cần được yêu thương, vỗ về, của mọi khát khao được lớn lên, được hiểu biết, hiểu đời và hiểu mình.

Giờ cậu đã biết Văn chương đến từ đâu rồi chứ? Văn chương ở trong chính mỗi chúng ta. Nơi sâu thẳm trái tim mỗi người đều có một thiên thần văn chương bé nhỏ như vậy...

Ghi nhớ & Suy ngẫm

- ✓ Văn chương ra đời từ nhu cầu hàn gắn, xoa dịu nỗi cô đơn và khơi dậy lòng nhân ái của con người.
- ✓ Văn chương như “thiên thần” cứu rỗi giữa bóng tối của chiến tranh, lòng tham và sự lạc lối khỏi mẹ Thiên nhiên.
- ✓ Từ văn chương, con người học cách yêu thương, sẻ chia và trở về với bản ngã nhân hậu.

Nếu văn chương là “thiên thần”, thì thiên thần ấy trong em đang thức giấc hay vẫn ngủ quên?

TẠI SAO CUỘC SỐNG KHÔNG THỂ THIẾU THƠ CA?

Tớ bị những vần thơ “quyến rũ”, và cứ thế mà khao khát trở thành nhà thơ. Ngày còn bé, mỗi lần chờ mẹ về, tớ thường ngồi nhổ tóc bạc cho bà, nghe bà đọc Kiều. Bà thuộc hết Truyện Kiều, lúc đọc, lúc ngâm, lúc lại lấy Kiều, bói Kiều... Tớ từng hỏi sao bà có thể nhớ hết và nhập vào từng câu thơ như vậy. Bà nói ấy là bởi Nguyễn Du tài lắm, toàn nói hộ tâm tình của bao người. Bà kể hồi ông lấy bà, quà cưới chính là cuốn Truyện Kiều cũ mèm kia. Những ngày ông đi bộ đội, bà đọc để đếm thời gian trôi, mà cuối cùng chờ được ông về sau 15 năm như cuộc đời chìm nổi của cô Kiều vậy. Nhưng giờ ông cũng không nữa chờ bà, mà về bên kia núi trước... Rồi những câu Kiều lại vang lên cùng bao ký ức xa xăm trong câu chuyện bà kể về ông, về ngày xưa... Thơ ca đã làm bạn với bà suốt cuộc đời với bao buồn vui.

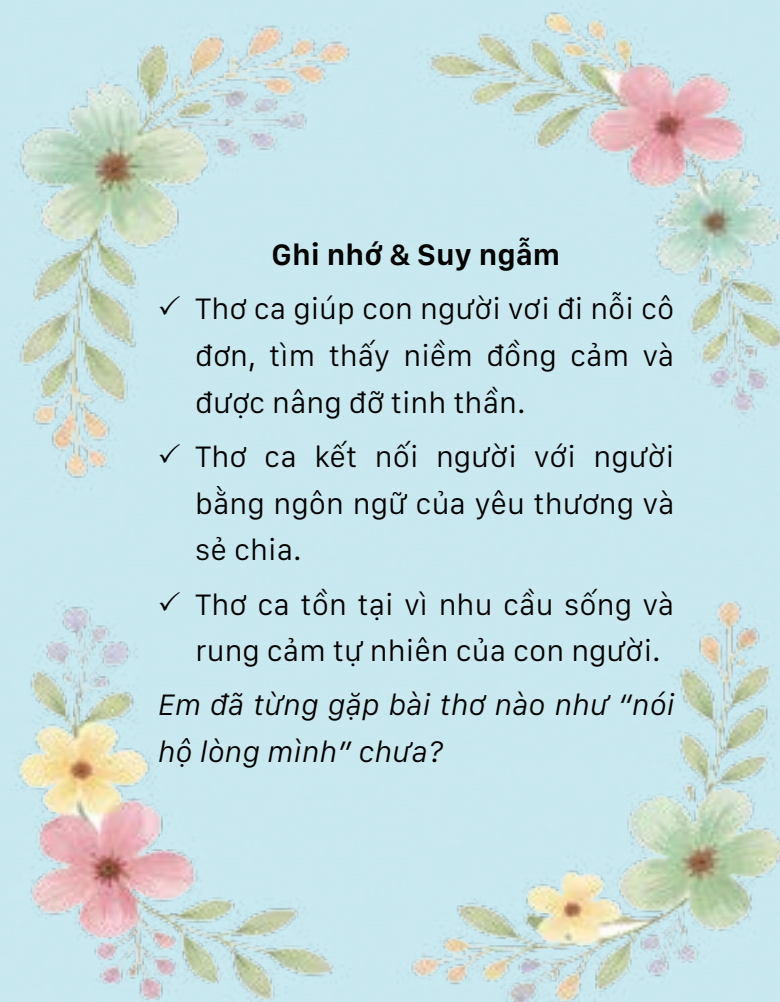
Giữa xã hội quay cuồng, vội vã bởi những lo toan, tham vọng; sẽ có lúc con người trở nên yếu đuối, chênh vênh. Thơ ca sinh ra từ chính nhu cầu được chia sẻ, nâng đỡ về tâm hồn. Người ta làm thơ và tìm đến thơ để vượt thoát những ẩn ức trong trái tim, để với đi nỗi cô đơn, cô cút của thân phận. Nên cuộc sống vốn chẳng thể thiếu thơ ca.

Tớ làm thơ để bắc một cây cầu bằng ngôn từ đến với biết bao người ngoài kia. Tớ muốn được làm bạn với những buồn vui của họ. Tớ muốn vỗ về, an ủi những tâm hồn đang thổn thức trong ký ức hạnh phúc xưa cũ như bà. Cùng những câu thơ, con người sẽ không còn cô đơn, hay chìm đắm với nỗi niềm riêng tư khó giải bày. Thiếu những bộc phát, vỡ òa, dạt dào xuất phát từ tấm lòng chân

thành, thơ ca sẽ không thể cất lời. Tổ muốn biến câu chuyện của cá nhân thành chuyện muôn người. Bởi cùng chung thế giới của sự thấu cảm, sẻ chia, mà mỗi chúng ta cao thượng, vị tha hơn, được thanh lọc tâm hồn, hướng tới giá trị đẹp đẽ trong đời. Chính sức đồng cảm mãnh liệt và quảng đại ấy đã chấp cánh cho những câu thơ vượt lên sự tàn phá của thời gian.

Khi làm thơ, tổ thấy mình tồn tại đúng nghĩa. Trái tim tổ dễ rung cảm, tâm hồn tổ bén nhạy hơn với biến chuyển xung quanh. Bà tổ bảo rằng, trong mỗi con người đều ẩn giấu một nhà thơ. Tổ muốn đánh thức những “nhà thơ” ngủ quên trong sâu thẳm đáy lòng của chúng ta, để gọi dậy những cảm xúc thành thực, tinh tế, trong trẻo, thuần khiết bản năng nhất. Khi trái tim đập những thanh âm của tình yêu, con người sẽ không còn vô cảm, buông xuôi theo vòng xoáy của nhân gian. Cuộc đời bởi vậy mà trở nên đáng sống biết bao!

Ghi nhớ & Suy ngẫm

- ✓ Thơ ca giúp con người với đi nỗi cô đơn, tìm thấy niềm đồng cảm và được nâng đỡ tinh thần.
- ✓ Thơ ca kết nối người với người bằng ngôn ngữ của yêu thương và sẻ chia.
- ✓ Thơ ca tồn tại vì nhu cầu sống và rung cảm tự nhiên của con người.

Em đã từng gặp bài thơ nào như “nói hộ lòng mình” chưa?

VIẾT TRUYỆN NGẮN NGHĨA LÀ TA KHAI SINH RA NHÂN VẬT...

Cậu thân yêu, hẳn cậu từng đọc hay nghe đến truyện ngắn *Một con người ra đời* của Maksim Gorky rồi chứ? Trong tác phẩm ấy, đứa con của một người mẹ Nga bình thường đã được đón nhận bằng tất cả niềm hân hoan của một tâm hồn luôn biết trân trọng những giá trị của con người. Đứa bé ra đời như một công trình của tạo hóa, mang theo bao khát vọng và mong ước. Nghe tiếng khóc "Ya! Ya!", Gorky coi đó là tuyên

ngôn là khẳng định đầu tiên cho sự có mặt của một con người trên Trái đất. Và cậu biết đó, sự tồn tại kỳ diệu của con người đã trở thành niềm cảm hứng cho mọi loại hình nghệ thuật. Nhưng truyện ngắn là thể loại vô cùng đặc biệt, nó cuốn ta vào những chuyến phiêu lưu, từ tìm kiếm ý tưởng đến thiết kế và đắp nặn để nhân vật trở thành linh hồn gửi gắm tới độc giả một câu chuyện riêng về con người. Nhân vật văn học sẽ kể cho chúng ta những buồn vui, thăng

trầm, hạnh phúc của con người để ta không cảm thấy mình đơn độc, bơ vơ khi đứng giữa dòng đời cuộn xoáy này.

Cậu từng nói nhân vật trong các truyện ngắn tổ viết cứ na ná như những người xuất hiện bên cạnh tớ. Đó là thế giới nghệ thuật được tổ xây

dựng bằng chính trải nghiệm sống của bản thân. Mỗi người tớ gặp đều có những điều để kể về một tính cách, một số phận mà tớ hiểu rõ rằng đó là sự thật, là những gì họ trải qua. Khi viết về bố, tớ muốn kể những thăng trầm của một người lính thời bình. Bố muốn tớ kế thừa giá trị phẩm chất, trí tuệ, tâm hồn mà khó khăn lắm bố mới bảo vệ được giữa cuộc sống phức tạp này. Ngày bố mất, tớ vẫn chưa hiểu được tâm nguyện ấy. Cho đến khi trưởng thành, tớ mới thấm thía những mong mỏi ấy thiêng liêng thế nào. Tớ nhận ra giữa bộn bề cuộc sống, muốn trở thành người ra sao hoàn toàn do lựa chọn của mỗi cá nhân. Chúng ta muốn sống tử tế, phải thật kiên trì và bản lĩnh, điều ấy vốn cũng chẳng dễ dàng như việc ta nói ra câu ạ. Và nhân vật văn học sẽ là người bạn đường cho mỗi bước chân ta lỗi nhịp, sẽ nhắc nhở ta về sứ mệnh của trái tim mà ta theo đuổi.

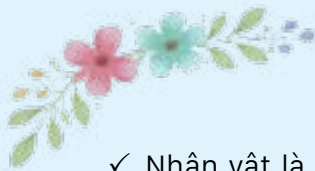
Mỗi người viết đều muốn nhân vật của mình mang tính điển hình. Nhưng cậu có biết điển hình là thế nào không? Thực chất đó là khi chúng ta sống trong thế giới thuộc về chính mình. Chúng ta không thể nào viết một anh nông dân mà đắp nặn hình tượng của sinh viên hay tầng lớp trí thức. Do đó, mọi nhân vật đều bước ra từ cuộc đời của họ. Đấy có thể là bà lão bán bánh mì, cô gái bán nước chè xanh, anh hàng xóm, chị lao công...

Ai rồi cũng có lúc trở thành nhân vật của những truyện ngắn ta viết và đọc. Điển hình với tớ chính là sự phổ quát, sự đời thường hóa những con người tưởng như chỉ có trong mỗi trang văn.

Chúng ta không thể tôn vinh nhân vật chính mà quên đi vai trò của các nhân vật phụ. Tớ gọi họ là những người bạn đường tin cậy của nhân vật trung tâm. Họ có thể không trực tiếp xuất hiện, họ đến rồi đi, đôi khi để lại vài lời thoại rời rạc. Nhưng họ khiến tính cách nhân vật chính bộc lộ rõ nét, đẩy cốt

truyện lên đến cao trào. Khi xây dựng nhân vật phụ, tớ không thể lơ đãng, qua loa, tùy tiện là vì thế. Tớ luôn lựa chọn cho họ một cái tên, một công việc, một mục đích để dù chỉ lướt qua, họ vẫn không trở thành “thừa thãi” – vì họ chính là một phần của thế giới đang tồn tại.

Và cũng bởi thế mà tớ nhận thấy, cách đơn giản nhất để xây dựng nhân vật là quan sát lấy nguyên mẫu ở những con người ta gặp ngoài đời sống. Nguyên mẫu càng gần gũi bao nhiêu, tớ càng viết tự tin và thốn thức bấy nhiêu. Nhân vật giống như một cây cột chống đỡ cho cả ngôi nhà. Ngôi nhà muốn vững bền, nhân vật càng phải ấn tượng. Ngòi bút luôn bắt đầu từ sự thai nghén một nhân vật đặc biệt, một linh hồn đặc biệt như vậy...

Ghi nhớ & Suy ngẫm

- ✓ Nhân vật là trung tâm của truyện ngắn – linh hồn giúp người đọc hiểu về đời sống.
- ✓ Nhân vật phải được xây dựng từ quan sát đời thật, có tính cách và số phận riêng.
- ✓ Các nhân vật phụ tuy nhỏ nhưng giúp tô đậm và nâng đỡ nhân vật chính.

Điều gì khiến một nhân vật văn học trở nên sống mãi trong lòng người đọc?

